

Зарубіжна література

Тема заняття: Б.Брехт – драматург-новатор. Зображення війни як засобу збагачення в драмі «Матінка Кураж та її діти». Риси епічного театру в п'єсі.

Прочитайте драму-пересторогу Б.Брехта «Матінка Кураж та її діти».

Мистецтво слова дає нам унікальну можливість рухатися у часі і просторі. Озброївшись лише книжкою і багатою уявою, ми можемо поринати у глибину віків і зазирати у непередбачуване майбутнє. За вікном — ХХІ ст. Ще живі люди, які можуть розповісти про бурхливі події ХХ віку: революції, війни, тоталітарний режим і екологічні катастрофи.

Б.Брехт - один із тих, хто це пережив і зумів передати духовну атмосферу того часу у творах. Дорогою ціною заплатив він за право мати власну думку, відстоювати власну позицію, писати правду про події, свідком яких був сам. Давайте познайомимось з життям і творчістю автора.

Епіграф:

«Культуру буде врятовано тоді, коли будуть врятовані люди!»

Б. Брехт

Нові ідеї дістають найчіткіше формування у боротьбі зі старими ідеями.

Б. Брехт

Актуалізація опорних знань.

Пригадаймо!

Ми з вами зверталися до одного з напрямків літератури, який називається **експресіонізм**.

Що це за напрямок в літературі? (*Експресіонізм (від лат. Expressio – вираження) складний і суперечливий напрям у мистецтві. Виразив себе в живопису, скульптурі, літ., музиці, театрі. На початку ХХ ст. став провідним напрямом у німецькій драматургії. Експресіонізм – слово досить широкого значення. Воно може виражати цілу гаму нюансів – від душевної напруги автора, вираженої з особливою силою і почуттями до окремих характеристик творчості деяких старих майстрів, яким теж була не байдужа особлива сила і пристрасть у вираженні своїх почуттів.*

У вузькому смислі «експресіонізм» як термін культурологічний використовується для означення достатньо складного і суперечливого напрямку у мистецтві. Він сформувався, наслідуючи деякі ідейні установки символізму і постімпресіонізму – головним чином під впливом творчості Ван Гога і Поля

Гогена на початку ХХ століття в Німеччині і відтіля розповсюдився по інших країнах.

Експресіонізм виражав себе в живописі, скульптурі, літературі, музиці, театрі і являв собою ціле явище в світовій культурі, настільки сильне, що його вплив відчувається навіть сьогодні).

Творчість Брехта належить до літературного напрямку під назвою експресіонізм. У різні роки Брехт стверджував, що ніколи не належав до експресіонізму, але немає сумніву, що експресіонізм був близький молодому Брехтові, студенту, котрий вивчав природничі науки, а пізніше був санітаром військового шпиталю.

СТОРИНКАМИ ЖИТТЯ МИТЦЯ

Цей бунтівний Брехт

Бертольт Брехт (повне ім'я Ойген Бертольд Фрідріх Брехт) народився 10 лютого 1898 р. у місті Аугсбург у родині заможного торгового службовця. Чотири роки навчався у народній школі, після чого вступив до гімназії. Вже у гімназійні роки .Гиішлася перша його публікація у місцевій газеті був надрукований вірш, підписаний «Бертхольд Ойген». З-поміж своїх ровесників Брехт вирізнявся бунтівною вдачею.

1916 р. у гімназії, де навчався Б. Брехт, задали твір на тему, зазначену словами Горация: «Dulce et decorum est pro patria mori» («Солодко й почесно померти за вітчизну»). Цей твір гімназисти мали писати на тлі безглуздої Першої світової війни, в яку була втягнута їхня батьківщина. Виконуючи завдання, Брехт, зокрема, висловив таку думку: «Твердження, ніби вмирати за батьківщину солодко й почесно, можна розглядати тільки як форму цілеспрямованої пропаганди. Прощатися з життям завжди важко, як у власному ліжку, так і на полі битви, поготів, молодим людям у розквіті сил. Тільки дурні телепні можуть бути настільки марнославними, щоб говорити, ніби легко проскочити через цю темну браму, та й лише до тієї пори, доки вони впевнені, що їхній кінець ще далеко». Звісно, цей твір спровокував скандал, який мало не обернувся для юнака виключенням із гімназії. Його врятувала лише допомога викладача, який заявив, що цей проступок гімназиста-бунтаря був наслідком спричиненого війною нервового потрясіння.

Батьки могли б забезпечити синові матеріальний добробут і надійне майбутнє. Проте юного бунтівника не приваблювала роль спадкоємця батьківської справи та перспектива затишного бюргерського життя. Він обрав своєю професією медицину, яку студював у Мюнхенському університеті. Влітку 1918 р. Брехт був мобілізований до армії. Втім, через серйозне захворювання нирок, комісія лікарів відмовилася послати його на фронт. Так студент-медик Брехт став санітаром військового шпиталю в Аугсбурзі. Свій тодішній досвід пізнання Першої світової війни він узагальнив у вірші «Легенда про мертвого солдата». Цей твір став популярним далеко за межами рідного міста автора. Наприкінці 10-х років з'являються й перші драматичні спроби Брехта: драми «Ваал», «Барабани вночі». Невдовзі молодий митець був нагороджений престижною Кляйстівською премією. Незабаром він перебрався

із зацікавлення для нього Мюнхена до Берліна, де розпочав плідно працювати як драматург, режисер і постановник п'єс. 1924 р. Б. Брехт познайомився з талановитою актрисою *Геленою Вайгель*, яка стала його дружиною і найближчим помічником.

Бунтівна вдача молодого Брехта давалася взнаки й у дрібницях його творчого життя. Як і дехто з німецьких авангардистів початку ХХ ст., він відмовився від великих літер на письмі (у німецькій мові всі іменники пишуться з великої літери), скасував знаки пунктуації, залишивши лише знак питання та - хіба що заради жарту - знак оклику. У своєму імені останню літеру «д» він змінив на «т».

Починаючи з другої половини 20-х років у творчому розвитку Брехта намічається злам. Він охоплює всі рівні його духовного життя. Брехт студіює праці К. Маркса, знаходячи в них раціонально (до того ж економічно й політично) аргументоване підґрунтя власного бунту проти капіталізму, а також позитивну, на його думку, програму перетворення суспільства й мистецтва. Він зближується з комуністичним рухом і залучається до його пропаганди, тим самим повторюючи шлях багатьох авангардистів, які починали з тотального заперечення старого світу й приходили до утвердження нового тоталітарного режиму. У цей час митець розробляє концепцію новаторської драми й успішно апробує її в низці п'єс. Б. Брехт і Г. Вайгель, що блискуче грала провідні ролі в його драмах, стають знаменитостями.

1933 р. змусив митця покинути «коричневу» батьківщину. Розпочався період еміграції, що тривав довгих п'ятнадцять років. У нацистській Німеччині ім'я Брехта потрапило до «чорного списку». Постановка його п'єс була заборонена, а його книжки публічно спалювалися на центральних площах німецьких міст. 1935 р. рішенням гітлерівського уряду драматурга було позбавлено Німецького громадянства.

Після поспішного від'їзду Брехта за кордон стало відомо про намір Нацистів захопити його дворічну доньку, яку з міркувань безпеки було залишено в діда в Аугсбурзі. У такий спосіб нацисти намагалися змусити Брехта та Вайгель повернутися до Німеччини й припинити антифашистську діяльність за кордоном. З допомогою однієї англійки, що була співробітницею благодійної установи і з ентузіазмом відгукнулася на прохання допомогти людям, яких переслідують гітлерівці, дівчинка була таємно вивезена з Аугсбурга.

Талант опального на батьківщині Брехта знаходить визнання за кордоном. Зростає кількість його прихильників; його п'єси успішно ставлять на сценах Парижа, Амстердама, Копенгагена.

Місцем свого подальшого перебування він обрав США. Тут Брехт продовжує інтенсивно працювати - і як драматург, і як кіносценарист, і як режисер-постановник. Проте умов для повноцінної творчої реалізації в Америці він не мав, адже був тут маловідомим драматургом, до того ж - підозрілим через свої симпатії до комуністичного руху. Деякий час Брехт працював для Голлівуда, однак так і не вписався у тодішню американську кіноіндустрію, що, намагаючись задовольнити потреби масової аудиторії, орієнтувалася насамперед на виробництво сенсаційних бойовиків. Один із брехтівських сценаріїв був брутально спотворений. Обурений драматург розірвав взаємини з

фірмою, перекривши собі шляхи до участі в інших, цікавих для нього кшопроектах. За шість років перебування і Америці з'явилося лише кілька його публікацій у газетах і ті журналах. Жодної книжки Брехт тут не видав.

У цей час він передруковував свої вірші на машинці, зшивав їх у збірки й розсилав друзям. Надсилаючи один із таких зошитів. Брех із сумним гумором пояснив адресату: «Я дещо соромлюся того, що не можу подарувати їх вам надрукованими, але доводиться миритися із цим поверненням до раннього середньовіччя».

За рік здійснилася мрія про повернення на батьківщину. Брехт переїхав до Берліна, сподіваючись, що у соціалістичній Німеччині він матиме найкращі можливості для творчості. Та й справді, зрештою він і його дружина вперше у житті отримали власний театр - «Берлінер ансамбль», що швидко завоював славу новаторського. Втім, і тут він прагнув зберегти незалежність від радянської влади. Тому й не прийняв німецького громадянства, а продовжував жити на батьківщині із закордонним (австрійським паспортом, готовий будь-якої миті опинитися по той бік «залізної завіси».

В останній період творчості визнання Брехта стрімко зростає: він стає лауреатом національних і міжнародних премій, його обирають членом Академії мистецтв колишньої соціалістичної Німеччини; його книжки виходять великими накладками; його драми набувають дедалі більшої популярності. Однак на тлі інтенсивної режисерської праці різко погіршується здоров'я письменника. Лікарі засвідчують, що його хворе серце може зупинитися будь-якої хвилини. Попри патологічну слабкість і думки про близьку смерть, Брехт до останніх днів працює. 10 серпня 1956 р. він ще відвідує репетицію у Берлінському ансамблі. Втім, погане самопочуття змушує його залишити залу. Ще кілька днів він проводить удома, переглядаючи свої рукописи. 14 серпня Брехт пішов із життя.

ПОМІРКУЙМО НАД ЖИТТЄВИМ ШЛЯХОМ МИТЦЯ

1. Які чинники вплинули на світосприйняття драматурга?
2. Які епізоди біографії Б. Брехта вам запам'яталися?
3. Якою ви уявляєте особистість цього митця?

«Епічний театр» Б. Брехта: теоретичні засади й художня практика Б. Брехт — драматург-новатор

Завдання «епічного театру»	Розкриття соціальних закономірностей, пояснення глядачеві, у якому суспільстві він живе, стимулювання потреби змінити дійсність. Глядач має не переживати, а відчужено спостерігати за перебігом подій. Щоб не було нудно, публіку потрібно спантеличити, показавши знайоме з несподіваного боку. За словами драматурга, «сенса техніки “ефекту відчуження” полягає в тому, щоб сформувати у глядача аналітичну, критичну позицію до зображуваного». Актори часто напругу спілкуються з глядачами, співають пісеньки-зонги (вставні пісні з простою мелодією), роблять іронічні коментарі, зупиняють виставу для її обмірковування
Ознаки брехтівських п'єс	
П'єси Б. Брехта втілюють засади «епічного театру»: вони філософські, емоційні, інтелектуальні, із жорсткою логікою, нещадним аналізом у поєднанні з умовним ігровим началом	
Новаторство	Брехт називав драматичний (аристотелівський) театр фаталістичним, оскільки письменники висвітлювали нездоланну владу обставин над людиною. Він писав

	про свій театр: «Завдання “епічного театру” — змусити глядачів відмовитися... від ілюзії, начебто кожен на місці героя діяв би так само». Герої — не рупори ідей автора: «На сцені реалістичного театру місце лише живим людям, з усіма їхніми суперечностями, пристрастями та вчинками»
Жанри	Автор вдається до міфу, символу, до жанру притчі або п'єси-параболи. Ці форми давали змогу «подолати зовнішнє, зазирнути в глибинну сутність проблем, людських стосунків, речей»
Художні прийоми	Поєднання драматичної дії з епічною розповіддю, введення у виставу самого автора, «ефект відчуження» як спосіб змалювати явище з несподіваного боку, а також принцип дистанціювання, що дозволяє акторові висловити своє ставлення до персонажа, руйнування так званої четвертої стіни, що відокремлює сцену від зали для глядачів, і можливість безпосереднього спілкування актора з глядачем. Автор широко використовує коментарі, ліричні відступи, зонги та засоби комічного

«Матінка Кураж та її діти» —

драма-пересторога напередодні Другої світової війни

У драмі Бертольда Брехта «Матінка Кураж та її діти» втілені всі основні риси брехтівських п'єс — філософічність, жорстока логіка, нещадний аналіз, який співвідносний з умовним ігровим началом.

Під час Тридцятилітньої війни, яка була у XVII столітті, торговка Анна Фірлінч, яку за характер прозвали «Кураж», хоче нажитися на війні і їде у фургоні, який тягнуть її сини, слідом за військами. Вона знає, що може втратити все, але бажання розбагатіти сильніше.

Одного за одним матінка Кураж втрачає своїх дітей.

Старшого сина вбивають за мародерство, за яке раніше хвалили. Другий син, чесний, але не дуже розумний, гине через жадібність Анни — вона занадто довго торгувалася за його викуп. Німа донька Катрін була дуже доброю. Вона жаліла людей, які потерпали від війни, дітей, які залишилися без батьків і загинули, рятуючи від ворогів місто Галле.

Матінка Кураж так чи інакше по черзі зраджує своїх дітей. Та справи її ідуть добре, і вона величає війну — годувальницею, бо вважає, що про мораль добре говорити на ситий шлунок, а для голодного — шкідливо.

Взагалі-то вона, можливо, і непогана людина: весела, гарна хазяйка, по-народному поміркована. Вона може навіть комусь і допомогти, якщо це не буде дуже обтяжувати її кишеню. Але героїня чи то з власної волі, чи то тому, що так склалися обставини, поставлена в такі умови, коли найкращі людські якості приводять до трагічних наслідків. Вона пройшла через усе, але так нічому й не навчилася. У її свідомості все перевернуте з ніг на голову настільки, що вона бачить у війні не смерть, а життя. «Я не дам вам зробити так, щоб війна мені спротивилась! — говорить матінка Кураж. — Слабкі гинуть і в мирний час. Тільки війна краще, ніж мир, годує людей». Це та ж сама ідея, яку гітлерівці вкладали в голови простих німців під час Другої світової війни.

Розповідаючи про події XVII століття, Бертольд Брехт говорить про своїх сучасників, їхня ідейна сліпота, егоїзм приводять до влади гітлерівців. П'єса «Матінка Кураж та її діти» — про необхідність подолання своєї інерції, німоти, як зуміла це зробити Катрін, яка, намагаючись врятувати інших, гине сама.

Але матінка Кураж, навіть втративши все, не розуміє, де правда. У фіналі п'єси вона тягне сама свій віз, промовляючи: «Треба знову торгівлю налагоджувати». «Ей, захопіть і мене з собою», — кричить вона солдатам, які проходять мимо.

Бертольда Брехта часто звинувачували в тому, що його героїня так і не прозріла. Але письменник бачив своє завдання в тому, щоб заставити глядача дивитися і бачити. Брехт ставить питання про відповідальність простих людей за хід історії, за саме життя. Він наголошує на тому, що неможливо залишитися чистим, якщо йдеш на компроміс із совістю.

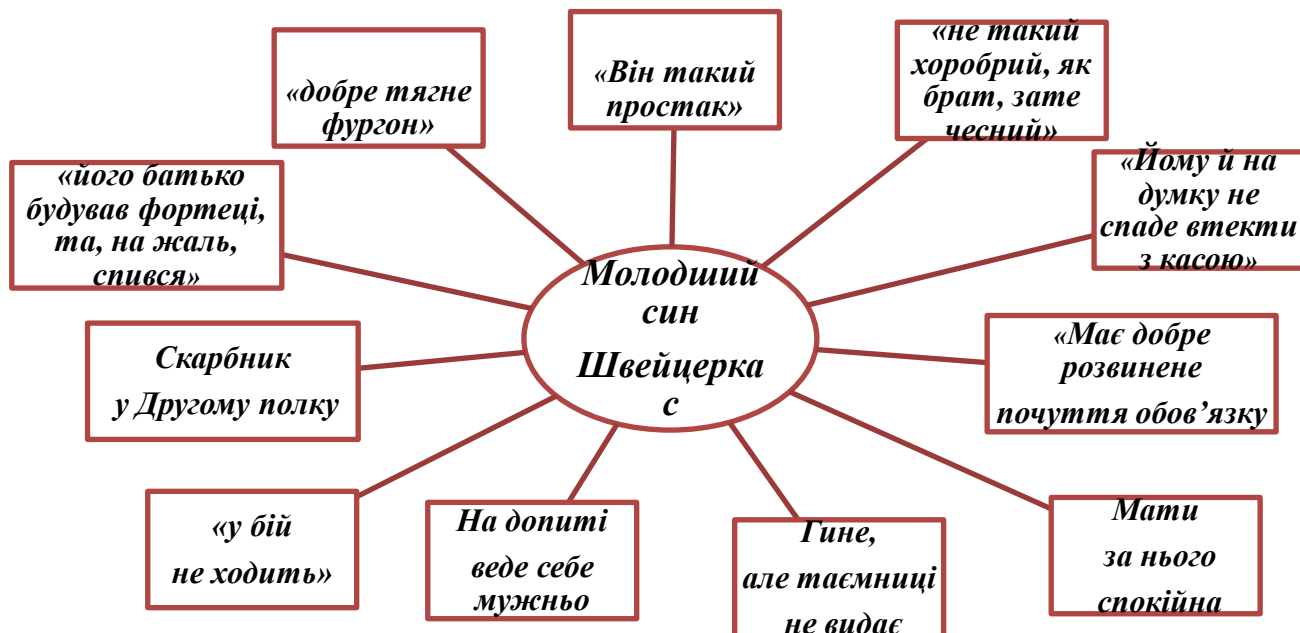
Матінка Кураж може бути метафоричним образом Німеччини 30-х років. Розпочинаючи війни, німці вірили, що можуть розбагатіти; втрачаючи своїх дітей у боях, вважали, що вони загинули за велику ідею. Через великі втрати пройшла ця країна, але, на відміну від Матінки Кураж, її народ зробив висновки. Хочеться вірити, що ніколи більше з німецької землі не виповзе триголовий змії війни.

Робота над характеристикою образів дітей Кураж

Головна риса вдачі **Ейліфа** – хоробрість. Вона потрібна людині, щоб долати перешкоди, захищати власне життя і життя інших; боронити вітчизну, відстоювати власну думку, знаходити вихід зі скрутного становища тощо. Через образ Ейліфа ми бачимо, що за умов війни хоробрість набирає форми свавілля.

Швейцеркас був чесним простаком, йому довірили на війні полкову касу. Поразка у ході бойових дій змусила його полк відступити. Юнак діє необачно, не прислухається до застережень матері і сестри, хоче вислужитись перед фельдфебелем, довго обмірковує, що робити, тому потрапляє в полон. На жаль, Швейцеркасу не вдалося обернути ситуацію на власну користь, він вперто захищає касу, яку після його загибелі не знайдуть ані католики, ані протестанти, тому й

жертва хлопця виглядає непотрібною і безглуздою. За умов війни чесність може бути згубною для людини. Стає зрозумілим, що, окрім неї, треба мати ще якісь чесноти.

Катрін — найпривабливіший образ із-поміж персонажів п'єси Б. Брехта. Вона є втіленням доброти, але, напевно, не випадково дівчину змальовано німою Біль і розпач проглядаються у сценах, коли Катрін хоче застерегти Швейцеркаса від загибелі, не може змусити матір заплатити за життя хлопця потрібну суму, чує про загрозу для життя дітей, як вона пригортає чуже немовля, як реагує на звістки, що війна швидко не скінчиться... Німота Катрін сприймається як алегорія безпорадної доброти. Дівчина не сидить, склавши руки, вона діє, але їй складно щось змінити довкола себе.

Узагальнення вивченого

Виконайте тестові завдання

1.Роки життя Б. Брехта

А 1890-1940

Б 1898-1956

В 1899-1961

Г 1913-1960

Д 1896-1940

2. Творчість Б. Брехта репрезентує літературу

- А Іспанії
- Б Франції
- В Бельгії
- Г Англії
- Д Німеччини

3. Брехта гітлерівський уряд позбавив німецького громадянства за антимілітаристський характер:

- А вірша «Легенда про мертвого солдата»;
- Б драми «Матінка Кураж і її діти»;
- В драми «Страх і відчай у Третій імперії».

4. Характер свого театру Брехт визначив як:

- А драматичний;
- Б дискусійний;
- В проблемний;
- Г епічний.

5. Суть «ефекту очуження»:

- А Здивувати глядача неймовірністю зображуваного;
- Б викликати неприйняття, заперечення зображуваного;
- В викликати критичне сприйняття зображуваного;
- Г несподіване обігравання загальновідомих тем, сюжетів, образів.

6. Коли написаний твір "Матінка Кураж та її діти"

- А 1938 р.
- Б 1940 р.
- В 1939 р.

7. За жанром твір є:

- А повість-притча
- Б історично-алегорична драма
- В трагедія

8. Мета твору "Матінка Кураж та її діти"

- А попередження, пересторога перед Другою світовою війною
- Б згадка про історичне минуле
- В викликати у глядача співчуття до побаченого

9. Про які події йде мова у п'єсі

- А про Першу світову війну
- Б про Тридцятилітню війну XVII ст.
- В про Другу світову війну

10. Матінку Кураж звали

- А Анна Фірлінг

Б Катрін Фірлінг
В Ірма Фірлінг

11. У фіналі твору матінка Кураж
А загинула
Б прозріла, засудила війну
В йде торгувати далі

12. Діти матінки Кураж наділені рисами характеру
А боягузтво, зрадництво, байдужість
Б зрадництво, сміливість, доброта
В хоробрість, чесність, доброта

13. Війна для матінки Кураж
А джерело збагачення
Б час мужності і героїзму
В зло, що несе смерть і руйнацію

14. *"Хто хоче війною жити,
Мусить їй щось сплатити"*
Яку ціну заплатила Кураж?

А втрата фургону
Б смерть дітей
В власна смерть

15. Ознаки «епічного театру» в п'єсі «Матінка Кураж та її діти»
А пісні-зонги, які коментують дії
Б «ефект відчуження»
В монтаж

